

ΔΗΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΣΧΕΣΙΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΕΎΝΣΙΑΝΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ
(Σελ. 97—110)

ΣΧΕΣΙΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΕΥΝΣΙΑΝΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ*

1. «Απὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Say (1767-1832) καὶ τοῦ Ricardo (1772-1823), οἱ κλασσικοὶ¹ οἰκονομολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι ἡ προσφορὰ δημιουργεῖ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ζήτησιν. Ἐννοοῦν οὕτω μὲ κάποιαν σοβαρότητα, ἀλλὰ ὄχι ἀρκετὰ σαφῶς, ὅτι τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν παραγωγῆς πρέπει κατ' ἀνάγκην καὶ ἐν συνόλῳ νὰ δαπανηθῇ, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν παραχθέντων ἀγαθῶν.

Εἰς τὰς «Ἀρχὰς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» τοῦ J. S. Mill ἡ θεωρία διατυποῦται ρητῶς ὡς ἐξῆς: Τὰ μέσα πληρωμῆς τῶν ἀγοραζομένων ἀγαθῶν εἶναι ἀπλῶς τὰ ἀγαθὰ.

Τὰ μέσα πληρωμῆς ἐκάστου ἀτόμου διὰ τὰ προϊόντα, ἅτινα παράγουν τὰ ἄλλα ἄτομα, ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὅποια κατέχει. «Ὅλοι οἱ πωληταὶ εἶναι ἀναποφεύκτως καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ἀγορασταί. Ἐν ἡδυνάμεθα αἰφνιδίως νὰ διπλασιάσωμεν τὴν παραγωγικὴν ἰκανότητα τῆς χώρας θὰ ἐδιπλασιάζομεν τὴν προσφορὰν ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ταυτόχροτως τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν. Ἐκαστον ἄτομον θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀγοράσῃ τὰ διπλάσια τῶν πρότερον ἀγοραζομένων ἀγαθῶν, διότι ἕκαστον θὰ εἶχε νὰ προσφέρῃ τὰ διπλά τῶν πρότερον προσφερομένων»².

2. Ὡς ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἀποσπάσματος ἐξάγεται, τὸ πεμπτονόημα τῆς

* Διὰ πληρέστερον κατατοπισμὸν δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἀνατρέξῃ καὶ εἰς τὰς ἐργασίας μου: Κεϋνσιανὴ καὶ Ἀντικεϋνσιανὴ θεώρησις τῆς Οἰκονομικῆς Ἴσορροπίας (εἰς τὴν ἐπετηρίδα τῆς Σχολῆς τοῦ 1952) καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν μετὰ σημειώσεων τῆς ἐργασίας τοῦ Alfr. Amonn: Ἡ Κλασσικὴ καὶ Νεωτέρα Πολιτικὴ Οἰκονομία (Ἀρχεῖον Οἰκονομίας τοῦ 1954).

1. Ὅταν ὁ Keynes λέγῃ «κλασσικοὶ οἰκονομολόγοι», ἐννοεῖ καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι, υἰοθέτησαν καὶ ἐτελειοποίησαν τὴν Οἰκονομικὴν θεωρίαν τοῦ Ricardo, δηλαδὴ τοὺς J. S. Mill, Marshall, Edgeworth, Pigou. Μᾶς λέγει, πάντως, ὅτι δὲν τὸν ἠκολούθησαν ἄλλοι εἰς τὴν διεύρυνσιν αὐτῆν τοῦ περιεχομένου τῆς ἐννοίας «κλασσικοί», τὴν ὅποιαν εἶχεν ὁ Μάρξ ἀρχικῶς εἰσαγάγει, διὰ νὰ περιλάβῃ τοὺς Ἰδρυτὰς τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης μέχρι καὶ τοῦ James Mill.

Ἐπιστημῶν 1954). Βλ. περαιτέρω: Keynes: Ὁ τέλος τοῦ Laissez-faire. 1928.

2. J. M. Keynes (μετάφρ. Δ. Δεληβάνη): Ἡ Γενικὴ θεωρία τῆς Ἀπασχολήσεως, τοῦ τόκου καὶ τοῦ εἰσοδήματος 1955 σελ. 37.

Κεϋνσιανῆς διδασκαλίας μπορεῖ νὰ συνοψισθῆ εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ λεγομένου Νόμου τῶν Ἀγορῶν. Ἡ ἀπάρνησις δηλαδὴ τοῦ ἀξιώματος, ὅτι ἡ παραγωγή δημιουργεῖ τὴν ἰδίαν τῆς ζήτησιν, μᾶς ἐξαναγκάζει εἰς τὸ νὰ ἀποδεχθῶμεν οἰκονομοπολιτικὰ συμπεράσματα, τὰ ὅποια εἶναι ἄκρως ἀντίθετα πρὸς τὰ τῆς κλασικῆς διδασκαλίας. Εἰς τὴν θέσιν τῆς διδασκαλίας περὶ οἰκονομοπολιτικῆς ἀποχῆς τοῦ Κράτους ὑποκαθίσταται μία ἀντίληψις, ἡ ὅποια ἐπιβάλλει εἰς τὸ κράτος μίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον σοβαρὰν εὐθύνην, διὰ τὴν πλήρη ἀξιοποίησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μιᾶς χώρας.

Ἡ οἰκονομοπολιτικὴ θεωρία τοῦ Κεϋνὲς συνοψίζεται κατὰ ἀπλοῦν τρόπον οὕτως : Ἐὰν ἐπῆρχετο δι' οἰονδήποτε λόγον μία οὐσιώδης πτώσις εἰς τὴν συνολικὴν ζήτησιν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον φυσικῶς ὄφειλε νὰ προκαλέσῃ ὑποβιβασμὸν τῆς ἀπασχολήσεως, τότε θὰ ὄφειλε τὸ κράτος διὰ μιᾶς αὐξήσεως τῶν δημοσίων δαπανῶν του, νὰ ἀντέδρα κατὰ μιᾶς τοιαύτης ἐξελιξέως.

Οὕτω καταλήγομεν εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅτι τὸ κέντρον βάρους τῆς κρατικῆς πολιτικῆς ἀπασχολήσεως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνεζητεῖτο εἰς τὸ πεδίον τῆς δημοσίας νομισματικῆς καὶ πιστωτικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ μετετίθετο εἰς τὸ πεδίον μιᾶς ἐπιγνώτου δημοσιονομικῆς πολιτικῆς¹. Οἱ κυριώτεροι μεταβλητοὶ συντελεσταὶ κάθε δημοσιονομικῆς πολιτικῆς εἶναι 1) αἱ κρατικαὶ δαπάναι, 2) αἱ κρατικαὶ εἰσπράξεις καὶ 3) ὁ κρατικὸς δανεισμὸς. Αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις ἡμῶν ἐπὶ τῶν σημείων τούτων, ποσοτικῆς ἢ ποιοτικῆς φύσεως, ἔχουν μεγάλην σημασίαν δι' ὅλας τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τῆς Οἰκονομίας. Οἰαδήποτε κατάστασις ἐνὸς ἢ περισσοτέρων τῶν ἄνω τριῶν μεταβλητῶν συντελεστῶν, συναρτᾶται στενωῶς μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ ἐπηρεάζει αὐτούς. Εἰς τὴν κατωτέρω ἀνάλυσιν θὰ ἐνδιαφερθῶμεν περισσότερο καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸ τρίτον σημεῖον τοῦ κρατικοῦ δανεισμοῦ, ἢ ἐλλειμματικοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τῆς πολιτικῆς τοῦ κρατικοῦ ἐλλείμματος.

3. Πλήρης ἀπασχολήσις καὶ Δημοσιονομικὴ Πολιτικὴ. Εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ πόσον ἡ Κεϋνσιανὴ αὐτὴ κυρία ἰδέα διεισέδυσεν εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν δυτικῶν χωρῶν. Οὕτως εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ οἱ Δημοκρατικοὶ ὑπὸ τὸν Ροῦσβελτ καὶ οἱ Ρεμπουπλικάνοι ὑπὸ τὸν Eisenhauer ἔκαμαν εὐρεῖαν χρῆσιν μέτρων δημοσίας ἐξευρέσεως ἐργασίας. Καὶ ὁ Πρόεδρος μάλιστα Eisenhauer εἰς τὴν πρώτῃν του ἐκλογικὴν ἐπιτυχίαν, εἰς τὸν πρῶτον λόγον του διὰ τὸν Προϋπολογισμὸν, ἀνέφερον ὅτι κάθε κίνδυνος ὁμαδικῆς ἀνεργίας θὰ κατεπολεμεῖτο διὰ δημοσίας ἐξευρέσεως ἐργασίας.

Ἐνῶ ὅμως ἡ ἰδέα μιᾶς πολιτικῆς τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἡ ὅποια προ-

1. Πρβλ. Γ. Ρόζου: Ὁ Ἑλλειμματικὸς προϋπολογισμὸς 1951 σελ. 5 καὶ Δεληβάνην ἐνθ' ἄν. σελ. 192.

τάσσει τὸ ζήτημα τῆς Δημοσίας ἐργασίας, θεωρεῖται ἀπλή καὶ σαφής, προβάλλονται κατὰ τὴν προσπάθειαν τῆς πρακτικῆς αὐτῆς ἐφαρμογῆς, σειρά σοβαρῶν δυσκολιῶν.

4. Αἱ ἀνωτέρω δυσκολίαι δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τὰς ἐξῆς τρεῖς ὁμάδας :

- I. Τεχνικαὶ δυσχέρειαι
- II. Δυσχέρειαι προαγόμεναι ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν μεταξύ διαφόρων δημοσίων ἐπιδιώξεων.
- III. Δυσχέρειαι, αἱ ὁποῖαι προάγονται ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς ἀντιδράσεις, τὰς ὁποίας ἓνα νεοφανὲς οἰκονομοπολιτικὸν πείραμα, εἶναι φυσικὸν νὰ προκαλῆ.

Διὰ τὰς τεχνικὰς δυσκολίας πολλὰ ἐγράφησαν καὶ συνεζητήθησαν. Τὸ πρῶτον ζήτημα ἀφορᾷ εἰς τὴν συγκεκριμένην μορφήν τῶν κρατικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὐξήσιν τῆς ὀλικῆς σηζήσεως. Τὰ μέτρα ταῦτα θὰ ἦσαν εἰδικαὶ δαπάναι τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀφορῶσαι εἰς ὀδικὰ καὶ συγκοινωνιακὰ ἔργα, ὑδροηλεκτρικὰς ἐγκαταστάσεις, ἐγγειοβελτιωτικὰ ἔργα, σχέδια λαϊκῶν κατοικιῶν κλπ.

Ἄλλη ἀποψὶς θὰ ἦτο, νὰ παρείχοντο εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς καταναλωτὰς πρόσθετα χρηματικὰ εἰσοδήματα, ἀντὶ νὰ δαπανῶνται εἰς σχέδια τοῦ Δημοσίου. Μία τοιαύτη πολιτικὴ συνιστᾶται συχνάκις, διότι εἰς αὐτὴν κυριαρχεῖ ἡ ἐλευθέρᾳ ἐπιλογῇ τοῦ καταναλωτοῦ, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ὑπερμάχους τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ἀποτελεῖ τὴν ἰθύνουσαν ἀρχὴν τῆς καπιταλιστικῆς συναλλακτικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν διακυβεύεται, ὅταν ὁ καταναλωτὴς—καὶ οὐχὶ τὸ κράτος—διαθέτει κατὰ τελευταῖον λόγον, τὰ πρόσθετα ταῦτα χρηματικὰ μέσα.

Τέλος ἔχομεν καὶ τρίτην ἀποψιν προαγωγῆς τῆς ζητήσεως, ἡ ἑποία εἰς μὲν τὸν προϋπολογισμὸν τῶν δαπανῶν δὲν μεταβάλλει τίποτε, εἰς τὸν προϋπολογισμὸν ὅμως τῶν ἐσόδων—μειώνουσα τὰ φορολογικὰ ποσοστὰ—ὑποβιβάζει τὰ ἔσοδα. Ὁ φορολογούμενος λοιπὸν κατὰ τρόπον ἄμεσον εὐρίσκειται μὲ διαθέσιμον πρόσθετον ἀγοραστικὴν δύναμιν.

Εἰς ποίαν ἀπὸ τὰς τρεῖς αὐτὰς ἀποχρώσεις θὰ δώσωμεν τὴν προτίμησιν μας ; Πρὸς τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνελύοντο τὰ ἀποτελέσματα ἐκάστης τούτων. Πάντως ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν εἰδικῶν συντάσσεται μὲ τὴν πρώτην ἀποψιν, τῆς προαγωγῆς τῆς ζητήσεως διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων. Τοῦτο δικαιολογεῖται πρῶτον ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι διαχετεύονται οὕτως εἰς τὰς ἀπορωτέρας τάξεις πρόσθετα εἰσοδήματα καὶ δευτερον, διότι αἱ δημόσιαι ἐπενδύσεις αὗται, κατευθύνονται εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον πληγῆ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν.

Δυνάμεθα οὕτω νὰ συμπεράνωμεν αἱ εἰδικαὶ αὗται κρατικαὶ δαπάναι,

θὰ ἔχουν τὸ μεγαλύτερον πολλαπλασιαστικὸν ἀποτέλεσμα καὶ οὕτω τὴν ἀρίστην μεγιστοποίησιν τοῦ λαϊκοῦ εἰσοδήματος.

5. Οὕτως ἐρχόμεθα εἰς τὸ ἄλλο πρόβλημα τοῦ τρόπου τῆς ἐξευρέσεως τῆς χρηματοδοτήσεως τῆς κρατικῆς ταύτης πολιτικῆς τῆς ἀπασχολήσεως¹.

Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξευρίσκοντο : ἀπὸ αὐξήσιν τῶν φορολογικῶν ἀποδόσεων. Διὰ νὰ δημιουργηθῇ πρόσθετος ἀγοραστικὴ δύναμις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι οἱ νέοι ἢ οἱ ἀξέθθέντες φόροι θὰ ἐπληρτοῦν χρηματικὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα θὰ ἦσαν εἰς κατάστασιν ρευστότητος. Πάντως δὲν εἴμεθα ἐπιστημονικῶς βέβαιοι, περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν νέων ἢ ἠδῆξιμένων φόρων τούτων. Ἴσως μάλιστα νὰ φαίνεται καὶ πιθανώτερον, ὅτι εἰς μίαν κρίσιμον οἰκονομικὴν φάσιν, ἢ ἐπιβολῇ νέων φόρων, θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν περαιτέρω ἐπιδείνωσιν τῆς ἐλαττώσεως τῆς ζήτησεως ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Χωρὶς γὰρ νὰ μνημονεύσῃ κανεὶς τὴν πολιτικὴν ἀντίδρασιν καὶ τὸ ἀπαράδεκτον, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπροκαλοῦντο ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἐπιβολῆς νέων φόρων, εἰς φάσιν κατιούσῃ τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας.

Ἡ δημοσίαι δαπάνη, φρονοῦν ἄλλωστε πολλοί, ὅτι ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ παραχάγῃ καθαρὰν αὐξήσιν τῆς ζήτησεως, θὰ ἔπρεπε νὰ χρηματοδοτηθῇ δι' ἐλλείμματος. Δότι πᾶσα δαπάνη τοῦ Κράτους δι' ἀγαθὰ ἢ ὑπηρεσίας, προσθέτει ἀμέσως μίαν ζήτησιν, ἐνῶ εἷς φόρος εἰσπραττόμενος ὑπὸ τοῦ Κράτους, δύναται νὰ μειώσῃ τὴν πραγματικὴν ζήτησιν ἀμέσως. Ὁ προστιθέμενος φόρος θὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν φορολογούμενον ἕνα ποσόν, τὸ ὁποῖον ἄλλως οὗτος θὰ ἀπεταμίευεν. Ὁ φόρος λοιπὸν θὰ μειώσῃ τόσον τὰς ἀποταμίεύσεις, ὅσον καὶ τὴν κατανάλωσιν καὶ ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ φόροι θὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὴν ἀποταμίευσιν τὰς καλυπτομένας ὑπ' αὐτῶν κρατικὰς δαπάνας, θὰ αὐξήσουν τὴν ἐπιτυγχανομένην ζήτησιν. Μέχρι τῆς ἐκτάσεως κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ φόροι θὰ ἀφαιρέσουν δαπάνας τῆς ἰδιωτικῆς καταναλώσεως, αἱ χρηματοδοτούμεναι διὰ φόρων δαπάναι δὲν θὰ ἐπιτύχουν ἄλλο τι, ἢ νὰ μετατρέπουν τὴν ἰδιωτικὴν ἐπένδυσιν εἰς δημοσίαν τοιαύτην². Ἐνῶ προϋπόθεσις τῆς μὴ διαταράξεως τῆς ἰσορροπίας εἶναι, εἴτε ἡ χαλάρωσις τῆς πρὸς ἀποταμίευσιν κλίσεως, εἴτε ἡ εἰς ἐκάστην

1. Πιστεῖται ὅτι οἱ ἄριστοι φόροι κατ' ἀρχὴν δὲν ἐνδείκνυνται ὡς ὄργανον φορολογικῆς πολιτικῆς, ἀποσκοπούσης τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. Ἐπομένως αἱ ὑποανάπτυκτοι χῶροι πρέπει κυρίως νὰ στηριχθῶν ἐπὶ τῆς ἐμμέσου φορολογίας. Αὕτη ἀποδίδει εὐχερέστερον καὶ δὲν ἀπαιτεῖ πολυσύνθετον φοροτεχνικὴν διοίκησιν, ἐνεργεῖ δὲ ἀνασταλτικῶς ἐπὶ τῶν πληθωριστικῶν πιέσεων τῆς εὐπαθοῦς οἰκονομίας, τῶν ὑπαναπτόκτων χωρῶν. Πάντως τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ διὰ θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς τεκμηρίωσης, πλὴν τῆς βεβαιώσεως τῆς εὐχερεστερῆς ἀποδόσεως αὐτῶν. βλπ. Π. Κατωπόδη, Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις καὶ Φορολογικὴ Πολιτικὴ 1956 σ. 9.

2. Βλ. Ρόζον, ἐνθ' ἐν σελ. 32.

παραγωγικὴν περίοδον δημιουργία τόσον νέων ἐπενδύσεων, ὥστε νὰ ἀντιροποῦν αὐταὶ πλήρως τὴν, ἐκ τῆς δεδομένης ἐκάστοτε ἀποταμειωτικῆς κλίσεως, τείνουσαν νὰ προκληθῇ μείωσις τῆς ἀπασχολήσεως¹. Δι' αὐτὸ περιορισμὸς τῶν δαπανῶν εἰς ἐποχὰς κρίσεων ἐνδείκνυται τότε μόνον, ὅταν τὸ Κράτος εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀπελευθερούμενα εἰσοδήματα ζητοῦν καὶ εὐρίσκουν κατὰ προτίμησιν ἐπένδυσιν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν.

6. Ἐξισορρόπησις τοῦ προϋπολογισμοῦ κατὰ τὸν συγκυριακὸν κύκλον. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, οἱ Ὑπουργοὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἐγκαταλείπουν τὴν ἰδέαν τῆς ἐξισορροπήσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐντὸς ἐνὸς καὶ μόνον ἔτους καὶ στρέφονται πρὸς τὴν ρύθμισιν τῆς πολιτικῆς ταύτης ἐντὸς ὀλοκλήρου τοῦ συγκυριακοῦ κύκλου. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς ὑφέσεως εἶναι δυνατόν νὰ χρηματοδοτηθῇ μία ἀνωτέρα βαθμὶς ἀπασχολήσεως, ἴσως καὶ πλήρης ἀπασχόλησις, ἀπὸ τὴν ἀνισοσκελίαν τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀνιούσαν πορείαν τῆς οἰκονομίας, ὅποτε ἡ οἰκονομία ἀποδίδει πλουσιώτερον, δυνάμεθα τότε νὰ ἀποσβέσωμεν τὸ πρότερον διαμορφωθὲν δημόσιον χρέος. Ὁ ἀνισοσκελὴς κρατικὸς προϋπολογισμὸς θὰ ἰσοσκελίζετο, οὕτω, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πλήρους συγκυριακοῦ κύκλου. Διὰ τοιαύτην πολιτικὴν δημοσιονομικὴν χρησιμοποιοῦμεν σήμερον τὸν ὄρον τῆς «συμψηφιστικῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς».

Οὕτως ἀπὸ τὰς σκέψεις αὐτάς, προήχθη ἡ ἰδέα τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων δαπανῶν μὲ προσανατολισμὸν τὴν συγκυριακὴν ἐξέλιξιν. Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς χρησιμοποιοήσεως τῶν κρατικῶν δαπανῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Οἰκονομίας δὲν εἶναι νέα. Ἦδη τὸ 1823 εἰς ἓν ἔργον τοῦ Blake² εὐρίσκεται αὕτη. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἡσχολήθησαν συγγραφεῖς μὲ παρόμοια ζητήματα. Μόλις ὅμως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τὰ σχέδια καὶ αἱ προτάσεις αὐταὶ διεμορφώθησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἰθύνουσαν ἰδέαν τῆς Οἰκονομικῆς Πολιτικῆς. Εἰδικώτερον ὁ συλλογισμὸς εἶναι ὁ ἐξῆς : «Ἐὰν ἡ κίνησις τῶν δαπανῶν συμπίπτῃ μὲ τὴν πορείαν τῆς συγκυρίας, ὥστε μία ὀπισθοδρόμησις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, καὶ ἂν αὕτη δὲν προεκλήθῃ διὰ περιοριστικῶν τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος μέτρων, ὅμως καταλήγει εἰς τοῦτο, ἐνῶ μία οἰκονομικὴ ἀνθησις συμπίπτει μὲ μίαν διόγκωσιν τῆς χρηματικῆς κυκλοφορίας, τότε τὸ Κράτος δύναται νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν σταθεροποίησιν τῆς συγκυρίας, ἐὰν ἐξουδετεροῦ τὰς διακυμάνσεις τῶν ἰδιωτικῶν δαπανῶν, διὰ μιᾶς πολιτικῆς τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀκριβῶς ἀντιστρόφου κατευθύνσεως. Αἱ σκέψεις αὐταὶ διετυπώθησαν καθαρῶς ἀπὸ τοὺς Hawtreay, Keynes, Beveridge. Πρά-

1. Βλπ. Π. Παπαχριστοδούλου: Ἐνεργία καὶ Ἀποταμίεσις 1939 σελ. 10.

2. Massoin M.: Diè öffentliche Ausgabenwirtschaft (εἰς Handbuch der Finanzwissenschaft³ τόμ. Β' Tübingen 1956 σελ. 14.

γματι μία αὐξησης τῶν δημοσίων δαπανῶν ὀδηγεῖ εἰς μίαν ἀπασχόλησιν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα ἄλλως θὰ παρέμενον ἀργοῦντα, ἢ ὀδηγεῖ ἀκόμη καὶ πρὸς δημιουργίαν προσθέτων νομισματικῶν καὶ πιστωτικῶν μέσων¹.

7. Εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ αὕτη θὰ ἔχη τὰς σοβαρὰς δυσχερείας τῆς. Πρῶτον πρέπει νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ προγιγνώσκωμεν καὶ διαπιστώνωμεν τὴν ἀνοδικὴν καὶ καθοδικὴν κίνησιν τῆς οἰκονομίας, ἐντὸς τοῦ Οἰκονομικοῦ Κύκλου. Δὲν πρέπει π. χ. νὰ ἀρχίσωμεν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου μας ἀφίνοντες νὰ προχωρήσῃ εἰς ἕνα μεγάλον βαθμὸν μία ὑφρῆσις, διότι τότε λόγῳ τῆς βραδύτητός μας θὰ ἦτο ἀνάγκη πολὺ μεγάλων ποσῶν, ἀρ' ἐτέρου πάλιν ὀφείλομεν νὰ σταματήσωμεν εἰς ἕνα ὀρισμένον σημεῖον πρόσφορον τὴν ἀνισοσκέλειαν τοῦ προϋπολογισμοῦ, διότι ἄλλως εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσωμεν πληθωρισμὸν καὶ πιέσεις.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπιτυχῆ πολιτικὴν τῆς οἰκονομικῆς προγιώσεως, προβάλλονται ἀρκετὰ δυσχερεῖαι ὀργανικῆς καὶ πολιτικῆς φύσεως, ὥστε νὰ χρειάζεται δεξιὰ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ, διὰ τὴν ὑπερνίκησιν των. Χρῆ. συνάπτονται ἴσως εὐκολώτερον, ἀποσβένονται ὅμως δυσχερέστερον. Οὕτως ἐρχόμεθα εἰς τὸ ἀκνωθῶδες ζήτημα τοῦ κυμαινομένου χρέους, κατὰ τὴν συμφηριστικὴν αὐτὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν.

8. Θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ ὑπεστήριξεν, ὅτι ἴσως δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκασία ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς κυμαινομένου χρέους, ἀφοῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καλύπτονται τὰ ἐκάστοτε ἐλλείμματα, διὰ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος. Τοῦτο θὰ ἐδημιούργει τὴν πλεονάζουσαν ἀγοραστικὴν δύναμιν ζητήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιαφερόμεθα, ὅπως καὶ αἱ νεοδημιουργούμεναι τραπεζικαὶ πιστώσεις.

Ἐν τούτοις εἰς τὴν οἰκονομικὴν φιλολογίαν ἐπικρατεῖ σήμερον ἡ ἄποψις, ὅτι ἡ χρηματοδότησις τοῦ ἀνοήματος τοῦ προϋπολογισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνη χώραν διὰ νέων ἐκδόσεων χαρτονομίσματος. Τὸ πολὺ κοινὸν θεωρεῖ τὰς ἐκδόσεις αὐτὰς ὡς συνδεομένας ἀμέσως μετὰ πληθωριστικὰς πιέσεις καὶ δὴ εἰς στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι ἀκόμη ἕνα σοβαρὸν μέρος τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀξιοποιημένον. Συνιστῶνται λοιπὸν ἄλλαι μέθοδοι ἐξευρέσεως δημοσίων χρημάτων: πρῶτον ἡ ἐκδοσις μακροπροθέσμων δανείων πρὸς ἐγγραφὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ καὶ δευτέρον ἡ κυκλοφορία βραχυπροθέσμων γραμματίων τοῦ Θεσαυροφυλακείου εἰς τὰς Τραπεζάς.

9. Ἡ πρώτη μέθοδος θὰ ἦτο ἴσως προτιμητέα, ἐρ' ὅσον θὰ ἐκίνητοιοῦντο διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ρευστὰ μέσα.

Ἐὰν ὅμως τὸ ἐθνικὸν δάνειον εἶχεν ὡς συνέπειαν, ἠύξημένην ἀποταμίευσιν εἰς τὸ κοινὸν καὶ δὴ εἰς ἐποχὴν ἐντόνου οἰκονομικῆς ἀπραξίας, τότε θὰ ἐξη-

1. Βλ. Friz Neumark: Grundsätze und Arten der Haushaltsführung und Finanzbedarfsdeckung εἰς τὸ αὐτὸ Handbuch der Finanzwissenschaft², Τόμ. Α' Tübingen 1952, σελ. 638 (cyclical budgeting).

γοράζετο ἢ ἀυξηθεῖσα δημοσία ἐπένδυσις, δι' ὑποκαταναλώσεως τοῦ κοινοῦ, μὲ γενικὴν συνέπειαν τὴν μὴ μεταβολὴν τὸ πολὺ, τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος.

Ἐνδείκνυται λοιπὸν μᾶλλον ἢ τοποθέτησις ἐντόκων γραμματίων εἰς τὰς Τραπεζάς, διὰ τὴν χρηματοδότησιν ἐλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ. Τοῦτο θὰ ἐσήμαινε αὐξησιν τῶν Τραπεζικῶν πιστώσεων καὶ ἐπομένως τῶν εἰς τὴν οἰκονομίαν παρεχομένων μέσων κυκλοφορίας. Μία τοιαύτη πολιτικὴ θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἀκίνδυνος, ἐφόσον ἡ οἰκονομία ἐξακολουθεῖ νὰ εὐρίσκειται εἰς μίαν κατάστασιν ὑποαπασχολήσεως. Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην, παρατηρεῖται συνήθως ὅτι ἡ ἀυξηθεῖσα κυκλοφορία, συνοδεύεται ἀπὸ πτώσιν, εἰς τὴν ταχύτητα τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος.

Τὰ πράγματα ὅμως λαμβάνουν διαφορετικὴν τροπὴν, ὅταν ἡ οἰκονομία ἀρχίζει νὰ πλησιάζῃ τὴν κατάστασιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως. Τότε θὰ ἠνυοεῖτο πάρα πολὺ ὑπὸ τῆς ρευστότητος τῶν Τραπεζῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς μεγάλης ποσότητος τῆς κυκλοφορίας ἀφ' ἑτέρου, μία πληθωριστικὴ ἐξέλιξις. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ὁ ὅποιος ἐμφωλεῖ εἰς μίαν τοιαύτην κατάστασιν, δυνάμεθα βεβαίως νὰ μειώσωμεν σπουδαίως, διὰ μιᾶς δραστηρίας πολιτικῆς ἀποσβέσεως τοῦ δημοσίου χρέους, ἢ ὅποια θὰ ἤρχιζε κατὰ τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὅποιαν αἱ πληθωριστικαὶ πιέσεις ἤρχιζον νὰ ἐπεκράτουν, τῶν ἀντιπληθωριστικῶν δυνάμεων. Μία τοιαύτη ὅμως εὐαίσθητος δημοσιονομικὴ καὶ πιστωτικὴ πολιτικὴ, θὰ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ὑπερανενπτυγμένην μεθοδικὴν τῆς διαγνώσεως τῆς βραχυπροθέσμου οἰκονομικῆς συγκυρίας. Ὑπὸ τὰς συνθήκεις συνθήκας λοιπὸν εἴμεθα ἐκτεθειμένοι εἰς κίνδυνον, ἢ ἀντιπληθωριστικὴν τροχὴν θὰ τεθῇ εἰς ἐνέργειαν, εἰς μίαν στιγμὴν, ὅπου αἱ πληθωριστικαὶ πιέσεις θὰ ἔχουν ἤδη ἐπιφέρει εἰς αἰσθητὸν βαθμὸν εἰς τὴν οἰκονομίαν, τὰς ἐπιδράσεις των.

10. Τὸ δεῦτερον κύριον σημεῖον τῆς ἐρεύνης μας εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου τοῦ σκοποῦ. Ἄν εἶναι ὀρθὸν ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ μίαν πολιτικὴν τῆς σταθεροποιήσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, τότε ὀφείλει ἡ οἰκονομία καὶ τὰ πρὸς τοῦτο κατάλληλα ὄργανά της, νὰ κάμουν μίαν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν δύο δυνατοτήτων εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ σκοποῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον ἂν μία πολιτικὴ πλήρους ἀπασχολήσεως εἶναι ἀναποτρέπτως συνδεδεμένη μὲ μίαν πληθωριστικὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν¹.

1. Βλ. Δ. Δελθβάνη: Παραδόσεις Θεωρητικῆς Οἰκονομίας 1955 σελ. 202 ἐξῆς. Οὗτος ἀναλύων τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν εἰς τὴν πλήρως ἀπασχολημένην οἰκονομίαν, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων τῆς διαμορφώσεως ταύτης, εἴτε αὐτὴ συνίσταται εἰς τὴν ὑψωσιν τῶν τιμῶν, εἴτε εἰς τὴν σταθερότητά των, καταλήγει ἐν συμπεράσματι εἰς τὴν ἀποψιν—ἀφοῦ διεπίστωσεν, ὅτι τὰ μειονεκτήματα τῆς σταθερότητος τῶν τιμῶν ἐπὶ πλήρους ἀπασχολήσεως εὐχερῶς ἐξουδετεροῦνται, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ὀρισμένων κρατικῶν μέτρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι τὰ μειονεκτήματα ἐκ τῆς ὑψώσεως τῶν

11. Πλήρης ἀπασχόλησις καὶ κίνδυνος πληθωρισμοῦ. Εἶναι φυσικὸν ἓνα τοιοῦτον ἐρώτημα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ λάβῃ ἀπάντησιν ἀπολύτως σαφῆ. Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἱστορικοοικονομικὴν ἔρευναν, αὕτη παρρουσιάζει σωρείαν γεγονότων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγεται ὅτι ἐκάστη σχεδὸν ἀνοδικὴ περίοδος, συνοδεύεται ὑπὸ πληθωριστικῶν ἐκδηλώσεων. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὴν ἀπόλυτον ἀγοραστικὴν σταθερότητα, δυνάμεθα νὰ ἐξαγοράσωμεν μόνον μετὰ τὴν θυσίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀποτελεσματώσεως (secular Stagnation).

Ἄλλὰ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντέτασσε κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀπολύτου σταθερότητος τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, ὅσον περὶ μιᾶς ἀποτροπῆς τῶν ὑπερβολῶν ἐκείνων εἰς τὰς τιμὰς, τῶν ὁποίων οἱ νεώτεροι χρόνοι μᾶς ἐπαρουσίασαν τόσα παραστατικὰ παραδείγματα. Βέβαια ὑπερπληθωρισμοὶ μετὰ τὴν συνάρτησίν των, τῆς καταστροφῆς τῶν μικρῶν ἀποταμιευμάτων καὶ τὴν δραστηκὴν συχνάκις μετατόπισιν εἰς τὴν κατανομήν τοῦ εἰσοδήματος, ἀποτελοῦν ὑψηλὸν τίμημα, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦσαν διατεθειμέναι πολλοὶ γῶραι νὰ καταβάλουν, διὰ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον.

Ἄλλὰ τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων ἐποχῶν, δὲν παρουσιάζουν ἀρκετὰς βάσεις, διὰ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ πολὺ δύσκολον τοῦτο σύμπλεγμα τῶν ἐρωτήσεων. Δὲν παρερχόμεθα βεβαίως ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, εἰς τὴν μεταπολεμικὴν ἐποχὴν, εἰς ὀρισμένους χώρας, κατέληξεν εἰς πολὺ δυσμενῆ ἀποτελέσματα. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς οἰκονομίας αὐτάς, εἰς τὰς ὁποίας ἀνελήφθησαν τοιαῦτα ἐγχειρήματα, εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς λύσεως στοιχειωδῶν ζωτικῶν ζητημάτων, ὅπως τὸ τῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ ὀδικοῦ δικτύου, τῆς ἰδρύσεως ἠλεκτρικῶν ἔργων, τῆς αὐξήσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγικότητος κλπ. Αἱ βαρεῖαι ἐλλείψεις τῆς περιόδου ταύτης ἐπέεζον ὑπερμέτρως τὰς τιμὰς, αἱ ὁποῖαι φυσικῶς δημιουργουμένης καὶ προσθέτου ἀγοραστικῆς δυνάμεως, ἐξωθοῦντο εἰς ἀνεξέλεγκτα πλέον ὕψη

12. Ἄλλὰ μία δημοσιονομικὴ πολιτικὴ πλήρους ἀπασχολήσεως δὲν ἐφαρμόζεται συνήθως εἰς οἰκονομίαν, ἡ ὁποία ἀπασχολεῖται μετὰ προβλήματα ἀναπλάσεως καὶ ἀνασυγκροτήσεως. Αὕτη προσβλέπει μᾶλλον πρὸς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι πάσχουν ἀπὸ σχετικὸν πληθωρισμὸν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς δυνάμεθα νὰ ὑπολογίζωμεν, ὅτι ἡ στάθμη τῶν τιμῶν δὲν αἰσθάνεται οὐδεμίαν σχεδὸν ροπήν πρὸς ἄνοδον αὐτῶν καὶ ἐὰν προσφερθῇ εἰς τὴν οἰκονομίαν τοιαύτη δόσις προσθέτου ἀγοραστικῆς δυνάμεως. Ὡς παράδειγμα τοιαύτης οἰκονομίας, δύναται νὰ χρησιμοποιοῖθῃ ἡ Ἀμερι-

τιμῶν ἐξουδετεροῦνται εἰς σημαντικὸν βαθμὸν, ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα τῆς σταθερότητος τῶν τιμῶν—«ὅτι ἡ σταθερότης τῶν τιμῶν εἶναι προτιμότερα τῆς ὑψώσεως των ἐπὶ πλήρους ἀπασχολήσεως».

κανικὴ οἰκονομία μεταξὺ τοῦ 1930-1940, ἡ ὁποία ὡς πολιτικὴ τοιαύτης ἀυξήσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, ἀντέδρασε μὲ σταθερότητα εἰς τὸ ὕψος τοῦ βαρομέτρου τῶν τιμῶν¹.

Βέβαια τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ θεηρήσωμεν ἀπολύτως τυπικόν, διότι τὴν πολιτικὴν τοῦ Roosevelt περὶ ἀπασχολήσεως, ἔστειψαν πολὺ μικραὶ ἐπιτυχίαι μόνον. Εἰς μερικὰς ἀγοράς, πολὺ πρὸ τῆς προσαρμογῆς τῆς συνολικῆς ζήτησεως πρὸς τὴν συνολικὴν προσφορὰν, συναντῶμεν σποραδικὰς ἐκδηλώσεις ἐλλείψεως καὶ ἐπομένως ὑψώσεως τιμῶν. Εὐθύς ὅμως ὡς φθάσωμεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, τότε διανοίγονται αἱ πύλαι διὰ μίαν ταχεῖαν ὑψωσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἐὰν δὲν ληφθοῦν ἀντιπληθωριστικὰ μέτρα. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀπασχολήσεως τοῦ Roosevelt δὲν ὠδήγησεν εἰς πληθωριστικὰς ἐκδηλώσεις, διότι δὲν ἐτόνιζεν ἀρκετὰ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀπασχολήσεως. Φαίνεται λοιπὸν ὡς συμπέρασμα μοναδικόν, ὅτι μία δημοσιονομικὴ πολιτικὴ, ἡ ὁποία σοβαρῶς ἐπιδιώκει τὴν πολιτικὴν ἀπασχολήσεως, εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς πληθωριστικὰς ἐξελίξεις.

13. Ἐνα τοιοῦτο συμπέρασμα ὅμως τότε θὰ ἐπετρέπετο, ἂν δὲν εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ ἐπιχειρήσωμεν μεγάλας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τροποποιήσεις εἰς τὰ ἱστορικὰ περιθώρια μιᾶς νεωτέρας συναλλακτικῆς οἰκονομίας. Ἐφθάσαμεν οὕτως εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν, ἡ ὁποία ἀφορᾷ εἰς τὰς κοινωνικὰς συμπτωματικὰς ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἐμφανισθοῦν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν μιᾶς νέας δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τῆς Κεϋνσιανῆς πολιτικῆς τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος, ἐὰν κατορθώσουν αἱ Κεϋνσιαναὶ μεταρρυθμίσεις νὰ δημιουργήσουν ὠρισμένας προϋποθέσεις εἰς τὸν περιβάλλοντα ἡμᾶς κόσμον, ἄνευ τῶν ὁποίων μία δημοσιονομικὴ πολιτικὴ διὰ τὴν πλήρη ἀπασχολήσιν θὰ ἦτο ἀδύνατος.

14. Πλήρης ἀπασχολήσις καὶ εἰσαγωγικαὶ αὐτῆς προϋποθέσεις. Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐναυῆθα λεπτομερῶς τοὺς ὅρους αὐτούς. Πάντως ἕνας εὐρὺς κρατικὸς ἔλεγχος τῶν μισθῶν καὶ τιμῶν, μία κρατικῶς διευθυνομένη πολιτικὴ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἐπενδύσεων καὶ μία κρατικὴ παρακολούθησις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου πρέπει νὰ θεωροῦνται ὡς διαρκῆ ἔργα μιᾶς κρατικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ ὄχι ὡς πρόσκαιρα ἐπιβοηθητικὰ μέσα. Μόνον ἴσως ὁ λόρδος Beveridge καὶ μερικοὶ μεμονωμένοι μαθηταὶ τοῦ Keynes εἰς τὴν Ἀμερικὴν σκέπτονται οὕτως.

Γενικῶς ὅμως ἡ Κεϋνσιανὴ δὲν εἶναι διατεθειμένη νὰ ἀποδεχθοῦν μίαν τόσον ἐκτενῆ τροποποίησιν τῶν θεσμολογικῶν πλαισίων τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Αὐτοὶ ἀποκλίνουν μᾶλλον νὰ θεωροῦν τὸ Κράτος ὡς ἕνα

1. Βλ. Ed. März: Die wirtschaftspolitischen Konsequenzen der Keynesische Lehre (εἰς Arbeit und Wirtschaft No 3 Wien 1953).

θεόν ἀπὸ μηχανῆς, τὸν ὁποῖον εἰς τὴν στιγμὴν τῆς ἀνάγκης ἐπικαλούμεθα ἀπὸ τὰ παρασκήνια, διὰ νὰ τὸν κατευοδώσωμεν πάλιν ἐκεῖ, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἡρεμίας εἰς τὰ οἰκονομικὰ στοιχεῖα¹.

Μία τοιαύτη σύλληψις τοῦ Κράτους θεωρεῖται ὅμως ἀνεδαφική, διότι παραγνωρίζει ὅτι τὸ Κράτος παριστᾷ μίαν συγκυρίαν ὠρισμένου εἶδους κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς συνθέσεως, ἣ ὁποία δὲν ἐπιχειρεῖ κοινωνικοπολιτικὰ πειράματα, τὰ ὁποῖα τυχὸν θὰ ἦσαν ἀσυμβίβαστα μετὰ τὴν τοιαύτην ὑπόστασιν του. Οὕτω προάγεται τὸ ἀναπότρεπτον συμπέρασμα, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ λόρδου Beveridge προτεινομένη εἰς τοιοῦτο μέτρον κρατικὴ κατεύθυνσις τῆς οἰκονομίας, ἐντὸς τῶν κατὰ παράδοσιν κοινωνικοοικονομικῶν πλαισίων τῆς οἰκονομίας, δὲν εἶναι πραγματοποιήσιμος. Ὁ Keynes εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔβλεπε πολὺ καθαρώτερα, ἀφόσον πολλοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν του. Οὗτος εἰς μίαν παράγραφον ἐνὸς ἀπαισιοδόξου πωρ ἀρθροῦ του, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τὸ 1940 εἰς τὸ ἀμερικανικὸν περιοδικὸν «New Republic», γράφει «φαίνεται ὅτι μία καπιταλιστικὴ δημοκρατία ἐκ πολιτικῶν λόγων δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιβάλλῃ δαπάνας εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὃ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ διευκολύνη τὴν ἀπόδειξιν τῆς «θέσεώς» μου—ἐξαιρουμένων τῶν ἐποχῶν πολέμου».

Ὁ Keynes ἐπέζησε νὰ εἶδῃ ὅτι ὁ τεράστιος πολεμικὸς προϋπολογισμὸς τῶν Δυτικῶν Δημοκρατιῶν, ὠδήγησεν εἰς πλήρη—θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπῃ—ὑπερπλήρη ἀπασχόλησιν. Καὶ εἰς τὴν περίοδον τοῦ ψυχροῦ πολέμου, τοῦ ὁποίου τὴν πλήρη διεξαγωγὴν δὲν ἐπέζησεν ὁ Keynes, εἶναι προφανῆς ἡ αἰτιώδης συνάφεια μεταξὺ ἐνὸς ὑπερτροφικοῦ προϋπολογισμοῦ δαπανῶν καὶ μιᾶς ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἀπασχολήσεως. Πάντως κανεὶς σημερινὸς Δημοκράτης ἢ Ρεπουμπλικανὸς Πρόεδρος δὲν θὰ ἀπέβλεπε πρὸς μίαν ταχέως ἐξαπλουμένην μαζικὴν ἀνεργίαν, μετὰ ἐστυρωμέναις τὰς χεῖρας, ὅπως ἐπὶ Hoover ἔγινε. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως μίαν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν, διὰ τὴν ἀνακούφισιν μαζικῆς ἐνεργείας, ὅσον καὶ ἂν αὕτη φέρῃ τὰ ἔγνη τῆς Κεϋνσιανῆς πατρότητός της, νὰ τὴν ταυτοποιῇ κανεὶς μετὰ μίαν συνεπῆ πολιτικὴν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Κεϋνς—Beveridge. Διὰ τὴν τελευταίαν ταύτην οὔτε εἰς τὴν δημοκρατικὴν Ἀμερικὴν, οὔτε εἰς τὴν συντηρητικὴν Ἀγγλίαν ὑπάρχουν αἱ πρόσφοροι πολιτικαὶ προϋποθέσεις.

Τὸ συμπέρασμα τῆς ἀναλύσεώς μας καταλήγει εἰς τὸ ὅτι, τὰ μέτρα τῆς Κεϋνσιανῆς διδασκαλίας, ὅταν πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῶν, πρέπει νὰ γίνονται σαφῆς διάκρισις μεταξὺ ὑπανεπτυγμένων, μερικῶς καὶ πλήρως ἀνεπτυγμένων χωρῶν². Διότι ἡ κατάστασις καὶ ἡ ἰδιοσυστασία τοῦ διαφόρου βα-

1. Eduard März ἐνθ' ἄν.

2. Μεταξὺ 53 χωρῶν ἀντιπροσωπευουσῶν τὰ 85 % τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς 13 χώραι ἐθεωρήθησαν ὡς πλήρως ἀνεπτυγμέναι, 14 (μεταξὺ τούτων καὶ ἡ Ἑλλάς) ὡς μερικῶς ἀνεπτυγμέναι καὶ 26 ὡς ὑπανεπτυγμέναι.

θμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν χωρῶν, ἀντιδρᾶ διαφοροτρόπως πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέτρων τούτων. Ἴσως μάλιστα εἰς λόγος τῶν ἀντιθέτων γνωμῶν εἰς τὴν ἀξιολόγησιν αὐτῶν νὰ ἔχη ἀφορμὴν, πολλὰκις, τὸν μὴ ἀκριβῆ ἄνω καθορισμὸν. Μάλιστα ὄχι μόνον ἡ οἰκονομικὴ ἄποψις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ ἔχει τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, εἰς τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν εὐχέρειαν ἢ δυσχέρειαν τῆς πλήρους ἐφαρμογῆς αὐτῶν. Τὸν βαθμὸν τῆς ἀντιθέσεως εἰς τὰς ἀξιολογήσεις αὐτὰς μᾶς τὸν ἐμφανίζει ὁ ἴδιος ὁ Keynes εἰς τὰς «ἐπιτόμους παρατηρήσεις» του εἰς τὴν γενικὴν θεωρίαν του¹, ἔστω ὅτι ἡ ἀντίθεσις ἐναυῦθα προέρχεται ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς. Οὕτω π.χ. ὁ Barbon ἔγραψε τὸ 1690 ὅτι ἡ σπατάλη εἶναι ἀμάρτημα βλαβερὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὄχι διὰ τὸ ἐμπόριον. Ἡ φιλαργυρία εἶναι ἀμάρτημα βλαβερὸν καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον. Ἀλλὰ ὁ μῦθος τῶν μελισσῶν (Fable of the Bees) τοῦ Mandeville² συνετέλεσε τὸ περισσότερον διὰ τὴν ἐκλαίκευσιν τῶν ἀπόψεων τοῦ Barbon.

Ὁ Keynes λοιπὸν ἐπίστευεν ὅτι τὸ μέτρον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάρθρωσιν τῆς Οἰκονομίας τῆς χώρας καὶ ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς συγκυρίας. Δηλαδὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τὰ καθ' ἕκαστον ἄτομα κατανέμουν τὰ πρόσθετα εἰσοδήματά των μεταξὺ ἀποταμιεύσεως καὶ καταναλώσεως, ἔπειτα ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν ἐπενδύσεων, αἱ ὁποῖαι προάγονται ἀπὸ τὰς δαπάνας των· τέλος ἀπὸ τὴν σχέσιν τῆς ἱκανοποιήσεως

1. Βλ. τὴν ἑλλην. μετάφρασιν ἐνθ. ἀν. σελ. 322 ἑ.

2. Mandeville Bernard de (1670-1733) Ἄγγλος ἱατροφιλόσοφος γαλλικῆς καταγωγῆς, ἀναγνωρίζων τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ εἰς τὴν ἐπίμειπτον αὐτοῦ μορφήν, ὡς βάσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς. Ὁ μῦθος τῶν μελισσῶν ἢ ἀτομικὰ ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται δημόσια εὐεργετήματα (ποίημα δημοσιευθὲν τὸ 1705 ἀνωνύμως καὶ τὸ 1714 ἑπωνύμως καὶ μὲ παρατηρήσεις) καταλήγει εἰς τὸ ὅτι, εὐημερία καὶ δύναμις τοῦ Κράτους δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων, καθ' ὅσον διὰ τούτων προάγονται ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ συσσώρευσις τοῦ πλοῦτος. Κατὰ τοῦτο διεκρίνοντο ἀπὸ τοὺς Σχολαστικοὺς δι' Ἐμποροκράται, διότι ἀπέβλεπαν πρὸς τοὺς οἰκονομικοὺς μόνον καὶ ὄχι τοὺς ἠθικοὺς λόγους τοῦ τόκου, τὴν ἔρευναν τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφίση κανεὶς εἰς τοὺς ἱερεῖς (Culperer Thomas 1578-1662). Ἀλλὰ καὶ τὴν πολυτέλειαν ἀπεδέχθησαν ἀπὸ οἰκονομικοὺς λόγους. Ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς κατευθύνσεως ταύτης εἶναι ὁ κατὰ τὰ ἄνω Ἄγγλος φιλόσοφος Bernard de Mandeville ὁ ὁποῖος εἰς τὸν σπουδαῖον ρόλον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παίζαντα μῦθον αὐτοῦ ἤθελε κατὰ ὑπερβολικὸν τρόπον, νὰ ἐμφανίσῃ ὅτι τὰ ἐλαττώματα τῶν ἰδιωτῶν διὰ καταλλήλου χειρισμοῦ ἐπιδέξιων πολιτικῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ διαμορφωθοῦν εἰς δημοσίαν ἀγαθοεργίαν. Αὐτὸς ἐτόνισε τὴν ἀνάγκην τῆς ζητήσεως καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἀνθρώπινα ἐλαττώματα ἐχρειάζοντο διὰ νὰ ζοῦν ἀσυνειδήτοι δικηγόροι, δωροδοκούμενοι δικασταί, παρασιτούντες ἱερεῖς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐξαρτῶμενοι ἄλλοι ἐντιμοὶ πολῖται. Ἐδῶ λοιπὸν ἀνακύπτει τὸ πρῶτον ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Οἰκονομία ὑποβοηθεῖται διὰ τῆς μεγεθυνσεως τῆς καταναλώσεως, παραβλεπόμενου πάντως, ὅτι ἡ ἀποταμίευσις εἶναι ὄρος διαρκοῦς καταναλώσεως. Βλ. καὶ A. Kruse : *Geschichte der volcswirtschaftlichen Theorien*³ München 1953 σελ. 27.

τῆς ζητήσεως ἀγαθῶν, δι' ἐγγωρίου παραγωγῆς, ἢ διὰ καλύψεως αὐτῆς δι' εἰσαγωγῆς. Τούτου ἕνεκα ὁ πολλαπλασιαστὴς εἶναι μέγας εἰς χώρας, αἱ ὅποῃ διαθέτουν οἰκονομίαν με ἀρκετὰ ὑψηλὴν βαθμίδα αὐτοεφοδιασμοῦ, ὅπου δὲν παρέχονται ἐπιδόματα ἀνεργίας, ὅπου ἡ παραγωγή δὲν ἔχει ὑπερκεφαλαιωθῆ καὶ ὅπου ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ὑφίσταται μεγάλη κλίσις ἀποταμιεύσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπάρχει ἰσχυρὰ κλίσις καταναλώσεως. Ὁ πολλαπλασιαστὴς εἶναι μικρὸς εἰς τὰς χώρας ὅπου ὑπάρχει μία ἔντονος κλίσις πρὸς ἀποταμιεύσιν, μία μεγάλη ἐξάρτησις ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ μία ἀνεπτυγμένη κοινωνικὴ πολιτικὴ. Ἐπιπροσθέτως εἶχομεν ὑψηλὸν πολλαπλασιαστὴν εἰς οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ συγκυρία εὐρίσκεται εἰς ὕφεσιν, ὅπου ἡ ἐπέκτασις τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν δαπανῶν δύναται νὰ ἐνεργοποιήσῃ σπουδαῖον ἀχρησιμοποίητον παραγωγικὸν δυναμικόν, προτοῦ αὕτη ὀδηγήσῃ εἰς ὑψώσεις τιμῶν, ἢ διεύρυνσιν τῆς εἰσαγωγῆς. Χαμηλὸς δὲ εἶναι οὗτος ὅπου ἡ οἰκονομία εὐρίσκεται εἰς ἀνθησιν, ἢ ὅποια χαρακτηρίζεται διὰ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τῆς.
